

En stridbar Menighed.

Af Forstander F. ELLE JENSEN

I AARENE 1743-72 var der to Præster i Ljørslev-Ørding Pastorat paa Mors. De var meget forskellige i Anskuelse og Mening, men i een henseende var der Lighed mellem dem; de naaede nemlig begge at komme i en voldsom Strid med deres Sognebørn, og da denne fra Bøndernes Side førtes med en ikke helt almindelig Udholdenhed og Uforsonlighed, og da den varede en hel Menneskealder, turde det maaske have sin Interesse at dvæle lidt ved den, saa meget mere som den viser Karaktertræk hos Almuen, der ikke stemmer helt overens med den i alt Fald tidligere saa udbredte Tale om Stavnsbaandstidens fortrykte Bonde.

Peder Radich var en Skippersøn fra Nysted, og selv havde han i de unge Aar været til Søs, men kom siden i Nykøbing F. Latinskole og blev Student 1731. I de følgende Aar var han Huslærer i København, netop da Striden mellem Pietisterne og de ortodokse var paa sit Højdepunkt, og det er lidet tænkeligt, at han ikke skulde have modtaget stærke Indtryk heraf. Efter 1737 at være blevet Kandidat, fik han atter Plads som Huslærer, denne Gang i Norge nær Drammen, hvor der just gjorde sig en yderliggaaende separatistisk Bevægelse gældende (Zioniterne), som med sine voldsomme Udfald mod den døde Statskirke, dens Præster og Ceremonier, vandt adskillig Tilslutning. Saa vidt man kan skønne, kom ogsaa Radich under dens Paavirkning, om end han ikke helt lod sig bjergtage af den, og det er sandsynligt, at den Kamp, han siden førte mod al udvortes Kristelighed, for en stor Del lader sig føre tilbage til hans Ophold i Norge.

I alt Fald viste han sig, da han 1743 kom til Ljørslev, som en udpræget Vækkelsesprædikant, der med haarde Ord drog til Feils mod sine Sognebørns aandelige Ligegyldighed. Sine bedste Venner havde han foruden i sine pietistiske Embedsbrødre paa Mors navnlig i Klim hos Præsterne Langgaard og Krogstrup, hvis halvt herrnhutiske, halvt pietistiske Kristendomsopfattelse han fuldt ud delte¹.

Det varede ikke længe, før han med sin udfordrende og aggressive Forkyndelse kom i et meget spændt Forhold til sine Menigheder, der ikke var vante til at høre saa stærke Udtalelser fra Prædikestolen ("Ve dig, Ljørslev, ve dig Ørding!"). Man forstaaer, at Ejerinden af Højris, Fru Speckhahn, foretrak at gaa i Kirke hos Hr. Holm i Vejerslev, der ganske vist ogsaa var Pietist, men af en mere moderat Støbning. Bønderne fattede heller ikke Radichs herrnhutisk klingende Udtryk om den blodige Brudgom, Lammets Vunde, den velsignede Vunde o. a., og Følgen blev, at de allerede 1744 under en Visitats klagede til Provst Brøckner fra Karby og spurgte, om de skulde antage en ny Tro og fornægte den, de var oplært i. Provstens Mæglingsforsøg hjalp lidet, thi nogle Maaneder efter indsendte 18 Sognemænd "paa egne og fleres Vegne" en Besværing over deres Præst til Biskop Broder Brorson i Aalborg.

Det hedder heri, at de nye og uhørte Lærdomme har forvirret dem i deres Saligheds Sag, saa de nu ikke ved, hvad der er Sandhed; de har voldt Splid i Hjemmene, og Tjenestefolk skyr Sognene, saa de ikke kan faa Arbejdskraft. Radich har sagt, at de ingen Nytte har af deres Daab, Altergang og Kirkegang; de har ingen Tro, men de kan faa Aanden og blive som han, om de vil falde ned i Støvet; de gudelige Bøger er til ingen Gavn og bør brændes. Deres Forfædre er i Helvede, og der kommer de selv, og naar de om en afdød siger: "Den salig Mand", svarer han: "Sig hellere den salig Djævel". Selv mener han, at han kan se paa Folk, om de er onde eller gode.

Biskoppen forlangte Øjeblikkelig Radichs Erklæring over disse Klagepunkter, og Præsten svarede i en meget lang Skrivelse, medunderskrevet af 9 Bønder - Tilhængere, han havde vundet -, at Folk vilde begynde med Helliggørelsen, men dette er et galt Udgangspunkt, og at han kun vil forkynde det eneste Evangelium om Lammets Blod, saa længe han kan røre Tungen; var det en Engel, som forkyndte andet, være han en Forbandelse! Sakramenter og Kirkegang hjælper ikke dem, der lever i deres Synd, og det er ikke nok at opremse Trosartiklerne, Træet skal kendes paa sin Frugt. I øvrigt havde man misforstaaet ham i meget; muligt har han dog dømt deres Forfædre til Helvede, og skulde alle prises salige, kunde man lige saa godt sige "Salig Judas" og "Salig Kain". Han forkaster ikke alle Bønnebøger, f. Eks. ikke Arnds "Paradisets Urtegaard"²), men den sande troende behøver dem ikke. Det er ham en Pine at kaste Perler for Svin ved den vanemæssige Altergang, men man forstaaer ikke hans Tale undtagen nogle, der har faaet Velsignelse af den, deriblandt ogsaa Folk fra andre Sogne.

Biskoppen billigede ikke alt i Radichs Erklæring, men han sendte dog Menighederne et langt Hyrdebrev ("Elskelige og med Jesu dyre Blod dyre igenkøbte Sjæle"), hvori han prøvede at forklare, at Præstens Ord kun var rettet mod dem, der brød deres Daabs Pagt. Denne Skrivelse oplæste Provsten ved et Menighedsmøde, og Bønderne slog sig foreløbig til Taals med Brorsons Forklaring, skønt de mente, at Radich ikke prædikede i Overensstemmelse med sin Erklæring; de havde, sagde de, intet imod, at han revsede Synden, men de Ønskede en anden Tone i hans Forkyndelse. Et skrøbeligt Forlig blev saaledes opnaet, og Præsten lovede med Guds hjælp at leve i en god Forstaaelse med sine Sognebørn, og de paa deres Side tilsagde ham Kærlighed og Lydighed, om han lærte i Hyrdebrevets Aand. For en Sikkerheds Skyld udbad de sig en Kopi af dette!

Forliget holdt ikke, og Bønderne klagede igen over, at Præsten blev ved som før, hvortil de føjede, at han ændrede i Kirkebønnen og ikke oplæste de kongelige Forordninger fra Prædikestolen. Radich kunde dog her saa nogenlunde klare for sig, saa der ikke skete ham noget, men at alt alligevel ikke ganske var, som det skulde, fremgaar af Brorsons Visitatsindberetning til Kirkekollegiet i København 1746³), thi det hedder heri, at om end Radich var en god Mand, var

¹ Om Klimpræsterne se Hist. Aarb. f. Thisted Amt for 1906.

² Generalsuperintendent i Celle (død 1618), ansat Forfatter af Opbyggelsesbøger.

³ Biskoppens Visitatsrelationer til Kirkekollegiet (Rigsark.).

hans herrnhutiske Talemaader tildels uforstaaelige for Biskoppen selv.

Stemningen vedblev at være ophidset, og det vakte bl.a. megen Uvilje, at Radich vedligeholdt saa nær en Forbindelse med Præsterne i Klim, og der er heller ingen Tvivl om, at man gensidig har opmuntret hinanden. Brorson paaskønnede nok Radichs Nidkærhed, men han advarede ham samtidig mod ved Haardhed at forskertse Befolkningens Tillid, saa meget mere som Præsten maatte indrømme, at han ofte forløb sig i Hidsighed, især naar Folk tegnede sig til A Alters. Oppositionen mod ham blev derfor ogsaa stadig alt stærkere, og de vakte, hvis Tal en herrnhutisk Emisær 1746 anslog til over 20, chikaneredes paa enhver Vis, ”ogsaa med Puf og Slag”. Bønderne lod deres Børn gaa til Præst i andre Sogne, og for at beskære Radichs Indtægter gav de Afkald paa Ligtale ved Begravelser. At der i saa Fald heller ikke maatte ringes og synges, satte de sig ganske ud over; Herskabet paa Højris støttede dem og tillod dem alligevel at bruge Klokkerne, og fra et andet Sogn indkaldte de en Bonde til at lede Sangen og gaa foran Kisten.

Kirkekollegiet var imidlertid blevet underrettet om Striden, bl.a. gennem en Besværing direkte til Kongen fra Bønderne, der ogsaa var oprørte over, at deres Præst efter deres Formening anvendte en betinget Absolution ved Skriftemaal, og det paalagde nu Brorson at tage Affære. Man forlangte Klagerne indsendt til København, og Biskoppen fik Paabud om baade at paatale Præstens uforsonlige Talemaader og at afæske ham en Erklæring om hans Stilling til Luthers Katekismus. Radichs Svar gik ud paa, at han af Lydighed anvendte Pontoppidans Forklaring, skønt den ikke var helt tilfredsstillende, saaledes blev dens Omtale af Korstegn og andre Ceremonier let til en Sovepude. Noget nyt Forlig med Bønderne blev der ikke, Provstens Forslag om desangaaende at sende en Deputation til Aalborg afviste de under Henvi sning til, at de ikke kunde forsømme deres Markarbejde, og at de først maatte have forhandlet med deres Herskab, og de vedblev med deres Beskyldninger mod deres Præst, nu ogsaa for at afholde natlige Forsamlinger. De nægtede at slutte Fred med ham, med mindre han vilde love at være som sine Formænd; en Voldgift forkastede de, og allerhelst vilde de helt af med ham.

Et nyt Møde forløb lige saa resultatløst, men Biskoppen holdt dog stadig Haanden over sin nidkære Præst og gjorde sig al Umage for at hidføre en Afspænding ved paa den ene Side at forsikre Bønderne, at de misforstod Radich og paa den anden at bearbejde denne til at love større Besindighed og Maadehold. Brorsons ufortrødne Anstrengelser bar tilsidst deres Frugt, hvad vel ogsaa skyldtes, at Holm i Vejerslev, Radichs nære Ven, støttede Biskoppen i hans Bestræbelser for at faa Præsten til at bøje sig. Uden Betydning har det sikkert heller ikke været, at Langgaard og Krogstrup i Klim netop paa denne Tid blev trætte af Kampen og nedlagde deres Embeder (1748). Radich lovede sin Bishop at holde sig til Katekismens Ord, men kunde dog samtidig ikke lade være at fortælle om Bøndernes Opførsel, da de leverede Tiende; de var da misfornøjede med Traktementet, de fik, bandede og sagde: ”Hvis vi var

Herrnhuter, fik vi nok mere at spise”, hvortil han havde svaret: ”Hvis I var rigtige Herrnhuter, Ønskede I ikke saa meget Brændevin”.

Der blev nu Ro i nogen Tid, men Radich skrev dog til Biskoppen, at Satan stadig havde sit Ukrudt til at ophidse Folk, ”thi den Morderslægt undlader ikke at gaa omkring med Løgn og Mord”, og han kunde trods Klager til Herskabet og Provsten ikke faa sin fordrukne Degn i Ørding afsat. (”Bort med Jesum, giv os Barrabas fri!”).

Det blev om denne Sag, den næste Strid stod. 1752 indvilgede Degnen endelig i at begære en Medhjælper til at læse med Børnene og synge i Kirken, men da Radich dertil vilde have en af sine Tilhængere i Ørding, modsatte baade Provst og Herskab sig dette, og Enden blev, at en Søn af Kapellan Agerholm i Vraa fik Stillingen. 1760 blev han Degnens Eftermand⁴).

Alligevel lader det til, at Radich nu var blevet en hel Del mere forsigtig, og med den nye Ejer af Højris, Etatsraad Hauch⁵), stod han paa bedste Fod. Betegnende er det ogsaa, at en herrnhutisk Emisær, der i disse Aar gæstede Mors, ikke kom til Ljørslev, fordi han havde hørt, at Præsten var blevet ængstelig, et Vidnesbyrd om det Indtryk, Bøndernes haardnakkede Opposition trods alt havde gjort paa ham. Ved sin Visitats 1755 var Brorson nu ogsaa særdeles tilfreds med Forholdene; de fleste, skriver han, lever et ulasteligt Liv, og der er i begge Sogne 40 vakte, som er bekymret for deres Salighed; Ungdommen er god, og Jens Agerholm underviser opbyggeligt. 1759 omtales Menigheden som et Eksempel paa Skikkelighed.

Det var ikke sært, at Radich ofte under Striden med sine Sognebørn havde Ønsket at komme bort fra de pinagtige Forhold paa Stedet og faa et andet Embede, men først 1760 lykkedes det ham at blive kaldet til Sognepræst for Snesere paa Sjælland, varmt anbefalet af sin Bishop, der altid havde holdt Haanden over ham og nu karakteriserede ham som et brændende Lys, som havde været til stor Velsignelse for sin Menighed. ”Herren har betroet ham et godt Pund og givet ham en god Drift til at sætte samme paa Rente”.

Det var Bønderne, som havde sejret, for saa vidt som det lykkedes dem at gøre Forholdene saa uudholdelige for Radich, at han bestemte sig til at fortrække. En Del Venner havde han dog faaet, vist mest i Ørding, men Røret, han havde vakt, har utvivlsomt været præget af adskillig aandelig Usundhed; det er saaledes ikke usandsynligt, at Jens Storgaards og Else Terkildsdatters Sværmeri har haft sin Rod i det⁶). Men voldsomt oplussende Væ kkelser, der baseres paa en enkelt Mands Personlighed, staar let i Fare for atter hastigt at sygne hen, naar Lederen er borte, og saadan synes det ogsaa at være gaaet i Ljørslev-Ørding. Højris Gods’ Skifteprotokol 1764-89 nævner kun faa gudelige Bøger fra de to Sogne, hvad man dog kunde have ventet, om Bevægelsen ret havde haft Tag i Folk, og i samme Retning peger det, at en herrnhutisk Emisær, som først i det 19. Aarhundrede gæstede Mors, slet ikke omtaler de to Sogne i sin Beretning.

Men havde der været Uro i Radichs Tid, blev det ikke bedre under hans Eftermand, Laur. Chr. Adler. Adler var født i København 1716 og blev 1737 Student fra Aalborg,

⁴ Jens Agerholm, Degn for L.-Ø. 1760-90.

⁵ Efter Speckhahns Død 1754 ejedes Højris af Etatsraad Hauch, der 1769 solgte Godset til Major Winding.

⁶ Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1944, S. 118 ff.

hvor hans Moder da boede. 1745 tog han Embedseksamen og levede derefter delvis af at undervise, ligesom han nogle Aar var Kopist i Kancelliet. Om hans kirkelige Anskuelse vides intet, men han maa formodentlig have faaet et godt Skudsmaal af sine overordnede, siden Biskop Brorson ved hans Udnævnelse til Præst sendte ham en hjertelig Velkomstskrivelse.

Men de gode Tanker, Brorson nærede om ham, blev, som det følgende vil vise, snart sat paa en haard Prøve. De opbevarede Aktstykker gør det ganske vist ikke muligt i Enkeltheder at følge Begivenhedernes Gang, men de giver dog saa megen Oplysning om, hvad der var i Vejen, at man i det store og hele kan danne sig en Mening om det, der gav Anledning til, at ogsaa denne Præst kom i en uforligelig Modsætning til sine Sognebørn. En Hovedaarsag har utvivlsomt hans alt for store Selvtillid og hans lige saa store Uligevægtighed været, og da Bønderne ikke var vant til at bøje sig for deres Præst, men meget mere til at sætte haardt mod haardt, ikke mindst naar de troede at have Medhold hos Herskabet, maatte det naturligvis gaa galt.

Allerede 1762 var der Tale om at nedsætte en Provsteret over Adler, fordi han havde nægtet en Kvinde Skudsmaal paa et af Etatsraad Hauch udfærdiget Pas, hvilket var ulovligt. Brorson var meget fortørnet herover og skrev til Provsten, at Adler egentlig burde bøde de samme 30 Rdl., som det kostede at give et Skudsmaal uden Pas. Bønderne havde ogsaa klaget over ham, dels for hans lange og for dem anstødelige Prædikener, dels over hans ukærlige Optræden ved forskellige Lejligheder, f. Eks. ved uden eller af private Grunde at afholde Folk fra Nadveren; blandt de bortviste var en Ladefoged paa Højris og en Mand, som han mente skyldte ham 2 Skp. Rug. Biskoppen saa dog helst Sagen afgjort i Mindelighed, og da Hauch indvilgede heri, og Adler lovede Bod og Bedring, lod han ham slippe med en Bøde paa 5 Rdl. til fattige Præsteenker. Men derhos fik han en meget skarp Irettesættelse af sin foresatte, der bl.a. foreholdt ham, at han som kristen maatte prøve sig selv i alle Ting og omgaa andre forsigtigt og kærligt. Desuden raadede han ham fra at prædike for længe; 1 Time var nok, naar det kun var godt.

Men iøvrigt anerkendte Brorson Adlers gode Vilje til at udrette noget i sit Embede, og da han 1765 havde visiteret hos ham, takkede han ham bagefter for hans Flid med Ungdommen - samtidig med, at han paatalte hans Efterladenhed med at indsendte Af- og Tilgangslistor og formanede ham til en besindig Optræden i Menigheden. Og han advarede ham atter mod de lange Prædikener. For lange var de nemlig i høj Grad, de kunde vare op mod 2 Timer, utvivlsomt jævnlige spækket med kraftige Udtalelser baade om Meninger og Mennesker, og Adler var ikke til Sinds at afkorte dem. Tilsidst maatte derfor Biskoppen gribe til kraftigere Forholdsregler, og Degnen fik Befaling til om Søndagen at anbringe et Timeglas paa Prædikestolen, saa Præsten kunde slutte med Glasset, i modsat Fald maatte han hver Gang bøde 1 Rdl., som Medhjælperne saa skulde afkræve ham og levere til

Degnen, der bagefter gennem Provsten havde at indsende Pengene til Aalborg.

Men i Sommeren 1766 klagede Bønderne igen over Adlers Optræden i og udenfor Kirken. I Kordøren skulde han f. Eks. have sagt, at skønt han egentlig havde Ret fra Herren til at afvise "I fordømte og onde Mennesker" fra Nadveren, maatte han nu tilstede, at "Hunde, Katte, Ræve og Svin river det helligste til sig", men de fik ingen Forladelse, hvor tit de saa gik til Skrifte, da de ikke vilde lade sig overbevise om deres Synd. Sine Uvenner holdt han fra Altergang, og da det var lykkedes en Mand, der var afvist, alligevel at komme med, sagde han, at "en Djævels Krop" havde sneget sig til Sakramentet, og siden havde han ret vist sit Djævels Hjerter, og at han aad og drak sig selv Døden og Fordømmelsen til. "Ja, ja, lad ham gaa, det Djævels Lem med Dommen over sig; lad ham kun se, om Djævelen kan hjælpe ham noget!"

Der var ogsaa andre Anklagepunkter, saaledes at han havde bortvist en Dreng fra Konfirmation, og at han havde udtalt respektløse Ord i Anledning af en kgl. Ordre om Aflevering af en udstationeret Dragonhest.

Adler maatte møde for Retten i Nykøbing, ligesom Bønderne tilsagdes for at afgive Forklaringer, som derefter af Hauch indsendtes til Biskoppen. Hauch erklærede, at han selv var en Præsteven, men den utrolige Taalmodighed, han i sit Forhold til Adler havde vist denne, havde intet frugtet, men snarere forværret end forbedret ham.

Adler indsaa nu, at hans Sag stod slet, og han klagede sig i sin Nød til Brorson, overfor hvem han tilbød Forlig med Bønderne, saa Provsteret kunde undgaa. Biskoppen svarede diplomatisk, at han i alt Fald havde været uforsigtig, men han maatte først se Tingsvidnerne, som endnu ikke var indgaaet, før han kunde tage Stilling til Sagen.

Derefter blev Adler indkaldt til Aalborg, hvor Brorson da havde en alvorlig Samtale med ham, men han fik saa gode Indtryk af Præstens Løfter, at han nu havde de bedste Forhaabninger om, at det skulde lykkes at naa et godt Enderesultat. Hvad Samtalen har drejet sig om, fremgaar af et Brev fra Adler Dagen efter, antagelig før hans Afrejse fra Byen, til Biskoppen, hvori han lover, at nu skal der ikke blive Anledning til at tale ilde om hans Prædikener, saa snart han har faaet et Timeglas, og de skal ikke vare et Minut over en Time. Dog mener han, han har kaldt Synden med sit rette Navn, hvad ingen kristen bør fortryde paa. Sin Menighed vil han fremtidig omgaa med Forligelighed, og i det hele vil han i alle Ting se hen til den usynlige, hvis hellige Ord med Guds Hjælp "skal være mine Raadsmænd, som David siger, til min sidste salige Ende".

Adlers Ord blev naadigt optaget af Biskoppen, som paa sin Side erklærede, at om han vilde holde sit Løfte, skulde han være ham en kær Broder. Men han formanede ham samtidig til at vaage og bede for ikke at falde i Fristelse, og han raadede ham til at faa Sagen bilagt i Tide, thi en Provsteret er en kristen Præst uanstændig. Ligeledes bad Brorson Hauch om at gyde Olie paa Vandene i Ljørslev, da han havde hørt, at Bønderne havde lavet Optøjer i Præstegaarden, og fra Radichs Tid vidste, at Menigheden "var urolig som Bier, naar de sværmer".

Antagelig er det paa en eller anden Maade kommet til Forlig, men hvor lidt det betød, fremgaar af, at et Par Aar efter var Krigen atter i fuld Gang, og Bønderne fik

Prokurator Knud Hee i Nykøbing⁷) til at opsætte en Klage over Præsten, og det ses af en Skrivelse fra Adler, at Beboerne i hans Fraværelse har ladet ham udpante, og at de vilde sælge det Tøj, de havde borttaget, om det ikke blev indløst i Løbet af nogle Dage, og at han af Byfogden er blevet idømt en mindre Mulkt.

For at besvære den gærende Uro fandt Adler da paa at lade sine to Medhjælpere i Ljørslev - hvor Forbitrelsen var størst - gaa rundt til hvert Hjem i Sognet med en Skrivelse til "min elskelige kære Menighed, samtlige mine kære Børn og Tilhørere i Kristo". Indholdet var en Opfordring til dem, saa mange, som var forstandige og retsindige blandt dem, om at udtale sig for de to Mænd, som var sande, trofaste og redelige Mennesker, og som kendte hans "uskyldige og enfoldige Maade" at omgaas paa fra først til sidst. Bønderne havde uden Billighed klaget over ham til den verdslige Ret, men det var Knud Hee, som stod bag det hele, skønt han ingen Bemyndigelse havde fra Øvrigheden. Skulde det derfor ske, at de blev stævnet, var det deres Pligt at sige Sandheden. "Gid de maa afskæres, som gør eder urolige og ustadige⁸), Ønsker Paulus for sine Tilhørere, de Galater⁹), det samme jeg Ønsker og for eders Skyld og befaler eder Guds Naade og forbliver i Aarvaagenhed og Forbønner for eder alle. Eders tro Sjælesørger og tjenstberedvilligste i Herren

C. A."

Medhjælperne skulde saa spørge Folk, om de havde noget at klage over, og dertil svarede næsten alle nej, de havde slet intet at sige Præsten paa, men Ønskede ham Guds Naade ligesom dem selv! Og at dette forholdt sig saaledes, bekræftede Medhjælperne med deres Underskrift.

Dette Aktstykke, der, skrevet med Adlers Haand, nu ligger i Bispearkivet, har iøvrigt sin folkepsykologiske Interesse, for saa vidt som det viser, at Bønderne ikke enkeltvis, men kun i Flok og Følge vovede sig til Angreb paa Præsten. Paa den anden Side er de utvivlsomt blevet overrumplet af hans uventede Fremstød, og derfor lykkedes det da ogsaa hurtigt deres Førere igen at samle dem til Aktion.

Resultatet blev Nedsættelse af en Provsteret (1769), i hvilken Anledning Adler takker Stiftsøvrigheden, fordi derved - Herren være prisat - Knud Hee og de andre er blevet sat til Side. Nu frygter han ikke for Udfaldet, hvis han blot ikke paavirker Rettens Medlemmer. Samtidig fortæller han, at Føreren for hans Fjender i Sognet, Lars Jørgensen, der er en striks, studsig og ufornuftig Mand, har faaet Guds Trusel og Straf over sig i de to sidste Søndages (25. og 26. S. e. Tr.) Tekster med deres Tale om Ødelæggelsens Vederstyggelighed og Advarsel mod at forfølge uskyldige og forandre Guds Ord¹⁰), thi hans Hus er brændt; dog vil ingen forstaa, at det var Guds Hævn, saa de forhærdet sig i Stedet for at give Gud Æren.

⁷ Kirkeh. Saml. 5-1-292.

⁸ Knud Hee (død 1774), tidl. Degn i Søndbjerg, praktiserede som Sagfører i Dueholm, Vestervig Kloster og Ørum Amter.

⁹ Gal. 5,15.

¹⁰ Mt. 24,15-24 og 1. Thes. 5,12-22.

Hvad Provsteretssagen ellers har drejet sig om, er noget uklart, da den gejstlige Justitsprotokol for disse Aar er bortkommet; det ses dog, at man har beskyldt Adler for at kræve for meget i Tiende, men der har sagtens været adskilligt andet i Vejen. Aktor var Hr. Lund i Assels, men Bønderne troede, han holdt med sin Kollega, og nægtede derfor pure at give ham de Oplysninger, han Ønskede. Han foreslog Forlig, fordi han mente, Processen vilde gaa Adler imod, men denne nægtede foreløbig at gaa med hertil. Stemningen var i det hele temmelig ophidset paa begge Sider, og Bønderne chikanerede deres Præst, naar de kunde; de nægtede at gøre ham nogen Tjeneste og afkortede hans Offer med 2 Sk., delvis maaske nok, fordi de, som Degnen mente, troede at have "en stor Mand" (Major Winding paa Højris) paa deres Side.

Een var der dog, der støttede Præsten, nemlig hans Degn, Jens Agerholm. Ganske vist var heller ikke han blind for Adlers mindre heldige Egenskaber, men paa den anden Side havde han Medynk med ham og søgte derfor at hjælpe ham for Retten. Det var da ogsaa ham, som her i Haab om at hidføre en Afspænding paa sin foresattes Vegne gik med til en Overenskomst med 4 Klagere, hvorved de mod en aarlig Afgift paa 4 Mk. fik eftergivet deres Præstetiende, Nannest, Smaaredsel, Vin- og Brødpenge - en Ordning Præsten modstræbende billigede. Men Følgen var, at de andre Bønder nu ogsaa stillede deres Krav, og man var derfor alligevel ikke naaet til nogen Fredsslutning, og forøvrigt nægtede Myndighederne, da det kom til Stykket, at godkende Overenskomsten, men forlangte en retslig Afgørelse.

Uroen i Sognet vedvarede derfor stadig, Bønderne forulempede Adlers Tjenestefolk og søgte at sætte dem op mod deres Husbond, mens han paa sin Side udkældte dem fra Prædikestolen, idet han mente, de kun blev modigere ved at føjes. "Klapper du Bonden, saa napper han dig, napper du Bonden, saa klapper han dig", forklarede han sin Biskop.

Særlig forbitret var han paa Major Winding, og da hans Ridefoged, Møller, var til Stede ved Indbetaling af Tiendepengene, kom han i Slagsmaal med ham, fordi han troede, han ophidsede Bønderne. Møller stævnedes ham derefter for Retten, og til Gengæld nægtede Adler ham Nadveren. Til Provsten skrev han, at han ikke havde Tid til at høre paa Møllers Komediespil for Dommeren, men han vilde nok pardonere ham, om han lovede at omvende sig og at opføre sig saadan, som det anstaar sig for et ungt Menneske i Menigheden, i Stedet for at ophidsede Bønderne, og han maatte, som den Tjener han var, vise Præsten den skyldige Respekt.

Tilsyneladende blev Parterne forligt, men om Søndagen sagde Adler i Kirken, at han ingen tog til Alters, før de havde bekendt deres Forbrydelser for ham, og da Møller troede, der sigtedes til ham, sagde han efter Gudstjenesten, at han og Præsten nu var blevet enige, og at han intet havde mod ham at sige. Men dette benægtede Adler og udbrød: "Du har forset dig mod mig!", hvorpaa han fo'r ud af Kirken. Ved næste Gudstjeneste var Møller til Alters, men da Adler fik at vide, at han havde søgt Tilladelse til at kommunikere andetsteds, afviste han ham atter.

At disse Tilstande, der ikke bedredes ved, at Provsteretten trak ud, i det lange Løb var aldeles uholdbare, er klart. Adler var, siger han selv, ved at fortvivle over Bøndernes selvtrefærdige Svar i Skriftestolen, og til sidst blev hele Situationen ham saa broget, at han, der allerede før

havde slaaet paa at tage en Kapellan eller søge bort, frasagde sig sit, Kald (27. Juli 1772). Han motiverede det med, at han i 11 samfulde Aar havde lidt megen Fortræd hos dette urolige Folk, der var ophidset mod ham, som det havde været det mod hans Formand; desuden betog man ham Løn for hans redelige Arbejde, berøvede ham hans Indkomster, overfaldt ham paa Kirkevejen, dræbte hans Dyr, opirrede hans Hjorddreng imod ham, forførte hans Folk og meget andet. Nu kunde han ikke længere holde ud i denne Elendighed og saa derfor ingen anden Udvej end i Guds Navn med Suk og Graad at kvittere sit fattige Embede.

Brorson blev meget bestyrtet over Adlers Skridt; han mente, det var utilstedeligt, saa længe Retten sad, men han befalede dog Provsten, hvis Præsten holdt fast ved sin Beslutning, at lade Embedet passe paa hans Bekostning, til hans Efterfølger blev udnævnt. At han trods alt havde noget tilovers for Adler, ses af, at han samtidig udtalte sin Utilfredshed med Bønderne, hvis det virkelig passede, at de nægtede Præsten hans Indkomster.

Men Adler stod fast paa sit, og 3 Uger efter holdt han sin Afskedsprædiken - med hvilke Ord berettes ikke. Til hans Eftermand udnævntes kort efter *Christoffer Wefling*, hidtil uordineret Medhjælper ved Helliggeist i København, men han fik ingen god Modtagelse af sin Formand, som jo skulde huse ham i Naadensaaret, og efter 6 Dages Ophold hos og Kævl med ham maatte han flytte til Højris. Biskoppen resolverede i den Anledning, at Adler skulde betale ham 1 Rdl. om Ugen og refundere hans Udgifter til Sognekørsel, men det vilde Adler ikke gaa ind paa. Til Degnen sagde han først, at han skulde tænke over Sagen, og derefter, da denne bad om klarere Besked, at han skulde holde Kæft, hvorefter han under mange Skældsord viste ham Døren. Den følgende Dag laaste han sig inde, og da Agerholm mærkede, han var meget urolig, gik han ikke ind til ham, men udenfor hørte han ham skælde ud over Brorson og sige, at han skulde være Djævelen og ikke Biskop. Det kneb ogsaa Adler at gøre Rede for Skolekassens Indhold. Af de i Aarets Løb indbetalte 11 Rdl. kunde han kun gøre Regnskab for 5, og Degnen havde adskilligt tilgode fra den. Hvorledes denne Sag blev klaret, kan jeg ikke oplyse.

Efter sin Afsked flyttede Adler, der var ugift, til Aalborg, og her døde han 1792. Han har sikkert næppe været helt normal, i alt Fald sygeligt optaget af sine egne Forhold, men uden Selvførstaaelse og Selvkontrol, og Følgen maatte derfor, hans gode Evner og vist egentlig redelige Vilje til Trods, blive den Række Forfølgelser over for alle, som endte med at drive ham bort fra hans Embede.

Om Eftermandens, Weflings, Forhold til de to Menigheder forlyder der intet. Formentlig har det dog været fredeligt, thi 1792, samme Aar han døde, skænkede han 50 Rdl. til de fattige paa Stedet.

Tildragelserne i Ljørslev-Ørding 1743-72 viser, at den gamle Tale om Bondestandens aandelige Forkuelse i Tiden før de store Landboreformer maa mødes med i alt Fald noget Forbehold. Hvad vi her ser, er nemlig en Befolkning, der saa vist ikke har lidt af Mindreværdsfølelse, men som med stor Udholdenhed

og Haardnakkethed har staaet fast paa det, den ansaa for ret, og med alle Midler søgt at føre sin Sag frem til Sejr. Dette er saa meget mere bemærkelsesværdigt, som Gejstligheden netop i det 18. Aarhundrede var blevet langt mere selvfølelse end tidligere, idet Præsterne nu var kommet til at lægge stærkere Vægt paa deres Egenskab af kongelig Embedsmænd og som saadanne gjorde Krav paa deres Sognebørns Lydighed og Respekt. Lad være, at Bønderne regnede med at have Herskabet paa deres Side, alligevel var det mod deres lovlige Øvrighed, de rejste sig, og at de i Striden ikke var bange for at gaa hensynsløst frem og ikke lod det blive ved Klager alene, er vist i det foregaaende. Og Kampen blev - helt i Fællesskabets Aand - ført i sluttet Falanks. Radichs vakte Venner har naturligvis ikke været med, men ellers faar man Indtryk af, at alle, mer eller mindre godvilligt, deltog i Aktionerne, ledet af enkelte Førere, der forstod at samle deres Bysbørn og drive dem frem til Handling. Stærkest har Modstanden mod Præsterne vistnok været i Hovedsognet - men dér boede de jo ogsaa!

De ovenfor skildrede Begivenheder er da af en noget anden Karakter end de Rivninger, oftest af Økonomisk Art, som ogsaa andetsteds kunde opstaa mellem Præst og Menighed, og som i Reglen endte med Bøndernes Nederlag. Her har det lige saa meget været Præstens Person, man bekæmpede, og skønt de kirkelige Myndigheder gjorde, hvad de kunde, var det dem ikke muligt at stifte nogen varig Fred og at faa Befolkningen til for Alvor at bøje sig. Følgen blev da ogsaa, at det var den, der tilsidst gik af med Sejren, for saa vidt som begge Præster, trætte af den idelige og uovervindelige Modstand, de vedblev at møde, gav op og forlod Egnen. De formaaede ikke at hævde sig overfor Bøndernes fast sammentømrede Fylking.

Aktstykker til ovenstaaende Afhandling findes i Aalborg Bispearkiv, Pk. 116 og 118 (Landsark., Viborg).

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1948, side 168-186)